

Elevrollen i förändring – från kvartssamtal till ”tågloffare”

Lena Larsson & Gun-Britt Levin

I den här artikeln berättar vi om de erfarenheter vi gjort under tjugo år där vi försökt omsätta läroplanens intentioner till en fungerande praktik. Vi vill också visa att det inte finns enkla lösningar på komplexa problem. Det är för enkelt att ta ställning för eller emot IUP med skriftliga omdömen! Den fråga vi vill belysa rör mer problematiken kring den elevroll som ska innehålla en slutprodukt där betyget utgör en liten del. Den demokratiska och välfungerande medborgaren som lär i ett livslångt perspektiv är överordnat. Metaforen ”Att utbilda tågloffare” är Fridaskolornas vision som började formas redan i Lgr 80 ”eleven i centrum” och har fortsatt in i de reformer som nu genomförs.

FRIDASKOLORNA HAR UNDER 2000-TALET använt systemteori som ett redskap för att utveckla praktiken. Helhetstänkande innebär i skolverksamhet att varje förändring möts av ett system där helheten går före delarna och syftet är att bygga en fungerande skolkultur utifrån visionen. Huvudfokus i den här artikeln är Fridaskolornas skolutvecklingsstrategi och hur det förhållningssättet systematiskt används vid till exempel införandet av IUP och därtill hörande kringaktiviteter.

Det innebär att om det uppstår utmaningar och problem med till exempel implementationen av IUP så är inte IUP problemet. IUP visar på ett problem eller en utmaning och det hela måste hanteras på en annan nivå för att man ska kunna finna

en långsiktig och hållbar lösning. Brist på kontinuitet och långsiktighet är två allvarliga hinder för allt utvecklingsarbete. I Fridaskolornas utvecklingsarbete styrs allt av visionen, från kompetensutveckling, och att formulera och revidera lokala styrdokument, till att planera och genomföra undervisning. Det innebär att IUP-arbetet ingår i ett systematiskt utvecklingsarbete på alla nivåer. Skiljer sig Fridaskolorna från andra skolor? Vi kan inte säkert veta, men de här grundpelarna i vår systematik tror vi inte är de vanligaste vid Sveriges grundskolor.

Visionsarbete som klassrumsvardag

All kompetensutveckling styrs och upprättas med grund i årliga lägesanalyser av hur väl vardagsarbe-

44 Utveckling genom IUP?

tet fungerar i undervisningen. En framgångsfaktor är att utvecklingsarbetet har en tydlig agenda och inte störs av "Vi har så många projekt att vi inte vet hur vi ska hinna med!" Metaforen "En boll på planen!" beskriver syftet med pedagogiska konferenser och kompetensutvecklingsdagar. Ett tydligt exempel på ett sådant flerårigt utvecklingsarbete var när ett *Analyschema för den individuella utvecklingsplanen* (2004) togs fram. Då ingick all personal med pedagogiskt ansvar i arbetet som, förutom föreläsningar och diskussioner, inbegrep hemuppgifter för lärarna där dokument och former för utvecklingssamtal prövades. Rytmen var: konferens – alla prövar i sitt arbetslag med sina elever – för att vid nästa konferens eller kompetensutvecklingsdag delge varandra erfarenheterna. Den här processen upprepas med täta mellanrum under hela läsåret. Rytmen med 6–7 konferenser per termin och i princip alla kompetensutvecklingsdagar till samma projekt är en framgångsfaktor i utvecklingsarbetet. Styrkedjan från vision till kompetensutvecklingsagenda, och att utveckla praktiken i samverkan under tiden som man lär sig nytt, innebär att leva sin process med tydliga effektmål.

Slutsats: Bedriv inget utvecklingsarbete som gäller undervisningen utan elevmedverkan!

Organisation av lärandet

Vilka möjligheter erbjuds inom rådande utbildningssystem att "utbilda tagluffare"? Fridaskolorna är organiserade i team, eller arbetslag, vilket gäller alla nivåer, från ledning till verksamhetsnivå och för eleverna innebär det att de vuxna är samplanerade och kommunicerar med varandra. Liksom kompetensutvecklingen är det kollektiva arbetet för lärare tydligt styrt vad gäller veckans konferenser och möten. I princip har de hinder som alltid finns inbyggda i timplan och ämnesstrukturer hanterats för att skapa utrymme i undervisningen för ämnes-

Efter utvecklingssamtalen får barnen en läxa att berätta om sitt samtal och då får Gun-Britt Levin veta vad de uppfattat. Det är elever i år 1 i Fridaskolan som gjort teckningarna på detta och följande uppslag.

integration och samverkan mellan lärare och elever i olika klasser och årskurser. "Lagt schema ligger aldrig!" är en annan metafor ur Fridaskolornas interna ordlista som symboliserar en flexibilitet i hur elevens lärprocess inte helt bör underordnas ramarna för den.

På väg mot en digital lärmiljö

De senaste åren har en övergång till en alltmer digital lärmiljö vid Fridaskolorna kännetecknats av de här grundpelarna. Det vill säga involvera alla, håll er till utvecklingsplanen och satsa hårt på kompetensutveckling och inköp av rätt material. I nuläget finns en fungerande IT-policy, en bärbar dator per elev från årskurs 4, ett välutbyggt supportsystem och adekvata former för lärplattform och aktuella mjukvaror. Den här förändringen visar redan

att mycket av arbetet med dokumentation och kommunikation kring elevers kunskapsutveckling kan förenklas, förbättras och öka måluppfyllelsen. I ett pågående forskningsprojekt vid Fridaskolorna undersöks upplevda effekter av detta utvecklingsarbete. Preliminära resultat kommer att redovisas under hösten 2012.

Slutsats: Hur man väljer att genomföra uppgifter är viktigare än vad man ska utföra om målen är tydliga, förstådda och kommunicerade.

Läroplanens områden om inflytande och bedömning

De nationella styrdokumenterna är tydliga vad gäller inflytande och ansvar mellan hem och skola. Samverkansformer och kunskapsbedömning blir då en integrerad helhet. Former och forum för hur elever och vårdnadshavare möter de professionella i skolan ska tjäna många syften. Här tillkommer en del av utmaningarna för skolan som verksamhet. Hur sätter vi gränsvillkoren? Hur fördelar vi ansvar? Hur utvecklar vi samverkansformer? Kom-

plexiteten i det här arbetet har sin grund i alla syften som några få forum, tillfällen och dokument ska uppfylla.

Föräldrar och elever förväntas förstå mål och kunskapskrav i läroplan och kursplaner. De ska också förstå hur undervisningen genomförs och med vilket syfte. Betygssystem och nationella prov behöver förstås och sättas i relation till det egna barnets (elevens) utveckling. Till detta kommer föräldrars förmåga och möjligheter att kunna delta i samverkan och i aktiviteter. Ett medvetet arbete med samma utgångspunkt som för lärares kompetensutveckling styr Fridaskolornas föräldramöten och former för utvecklingssamtalen. Till exempel är innehållet vid första föräldramötet inriktat mot att förstå helheten i läroplansuppdraget. Däremot får en förälder i årskurs fem möta syftet med nationella prov. Återigen, Fridaskolans lärare följer en plan eller strategi och den tradition av "lärarens fria planering" som finns i skolans värld är kraftigt begränsad för att man ska kunna bidra till helheten. Det kollektiva arbetet styrs av visionen. I den digitala miljön ingår nu verktyg, vilka dessutom kan individualiseras, för att underlätta informationsutbyte och kommunikation mellan hem och skola, både vad gäller omfattning och frekvens.

Utvecklingssamtalet som dialog och process

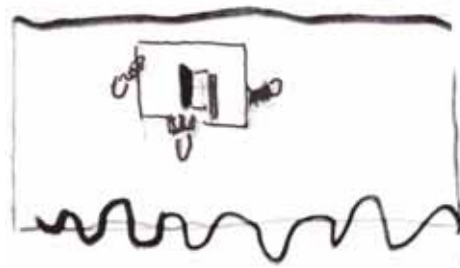
Nedan ska vi illustrera hur arbetet med att ta fram en IUP via utvecklingssamtalen går till vid Fridaskolorna. Naturligtvis starkt förenklat då detta beskriver en process som ser olika ut beroende på elevernas ålder. Hur omsätts styrdokument av olika slag till en praktik som går att beskriva och utveckla? IUP ska fungera som ett redskap för information, både formativ och summativ bedömning av kunskapsutvecklingen samt utgöra ett underlag för att utveckla och förbättra undervisning-

en. Då inser man att det är ett verktyg som ska tjäna många syften. Hur fångas det i ett dokument? Ett dokument som dessutom ska processas fram i samverkan mellan hem och skola?

Slutsats: "Vi arbetar formativt i en summativ kontext!"

Om eleven aktivt ska kunna utöva inflytande över sin egen kunskapsutveckling krävs mer än ett fungerande samtal och upprättandet av ett dokument (IUP med skriftliga omdömen) per termin. Om eleven får betyg blir det ytterligare ett dokument. Det finns inget dokument som ensamt kan kommunicera till en elev eller förälder hur hög måluppfyllelsen är eller hur utvecklingsbehovet ser ut för en enskild elev. Text och siffror behöver tolkas och förstås i relation till en kontext. Den kontexten heter undervisning och där ska dessa texter och siffror omsättas i lärandesituationer. Vi är kritiska till de reformförändringar som genomförs i vissa avseenden då alltför många mättillfällen, prov och diagnoser, med tillhörande detaljdokumentation, stjälar tid från att planera och genomföra god och stimulerande undervisning!

Processen vi skapat och ständigt utvecklar innebär att frågorna om mål och kunskapskrav ingår i undervisningen. Det är inget som tar tid från undervisningen! Elever involveras i samtal, enskilt och i grupp, om vad man ska lära sig, hur man tar sig till eller över kravnivåer och värderar i vilken grad man nått fram. Att sitta i "ringsamtal" är ett vedertaget begrepp för – och aktivitet i – denna process i hela grundskolan på Fridaskolorna. Här förbereds och planeras undervisning i samverkan mellan lärare och elever. Man utvärderar undervisning och deltar i värdegrundsdialoger. Redan här formas de första byggstenarna i IUPn men inom en kollektiv ram med stöd i kamraternas och lärarens tolkning av vad, hur och varför vissa delar av ett ämne ska ingå i undervisningen.

GUV - BRIT SA AT JAG
HDE GLIMT EN LOGOVEN
PAPPA TYCKTE ATT ERIK
SADE KLOKA SAKER
MINA MALAR..ATT
SKRIBARTATS AR OCH
RAKNA + OCH-

Att vara ordförande i sitt eget utvecklingssamtal

Den rytm ett aktivt inflytande skapar för eleven innebär att flera veckor före ett utvecklingssamtal fylls det av strukturerade aktiviteter vilka leds och hålls samman av skolläda. Lärararbetslaget arbetar parallellt med att identifiera hela gruppernas kunskapsnivå och enskilda elevers utvecklingsbehov. Lärare och elever planerar och dokumenterar i en process där ett stort antal möten och samtal syftar till att det är eleven, beroende på ålder och mognad, som ska "leda" utvecklingssamtalet. När samtalet genomförs är ambitionen att ingen, särskilt inte föräldrarna, ska mötas av något nytt eller av överraskningar. Samtalet ska ha fokus på framtiden och nästa steg i utvecklingen. Men hur fungerar det efter utvecklingssamtalet? Får alla dessa samtal och den rikliga dokumentationen någon som helst konsekvens för nästa period av undervisning?

IUP med skriftliga omdömen som produkt

Här arbetar vi fortfarande med att hitta ett professionellt bedömerspråk, som samtidigt ska fungera som informationskälla för så olika målgrupper som myndigheter, elever och föräldrar. Är det möjligt? Och en annan fråga, är det önskvärt att ha allt detta i samma dokument? Vilka effekter får en så riklig text- och sifferbaserad dokumentation på den enskilde elevens lärande och lärarens arbetsbelastning? Vi har inget svar men allra tydligast visar sig det här dilemmat när alla individuella utvecklingsplaner och skriftliga omdömen som det tagit en halv termin att ta fram ska påverka den andra halvan av terminen vad gäller undervisningen. Hur hantera individ och gruppbehov? Hur göra i olika ämnen om behoven skiljer sig åt? Den flexibilitet som krävs möter här ett alltmer styrt schema, timplaner och allehanda prov efter de senaste årens reformer. En undervisningsparadox!

Fridaskolorna hanterar dessa dilemman utifrån visionen och de strukturer som gäller för alltifrån kompetensutveckling till varje undervisningssekvens. Frågan som ställs i varje valsituation är: Om vi gör så, utbildar vi "tågloffare" då?

Vill ni veta mer om vår verksamhet? Använd länkarna som ett första steg!

www.fridaskolan.se

www.fridautbildning.se